

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกาย และจิตใจที่ซับซ้อนที่สุด เป็นวัยต่อของชีวิต จากเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดภายในตัววัยรุ่น ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงในวัยของพ่อแม่ซึ่งมักเป็นวัยกลางคนและมีปัญหาที่ต้องระส่ำระสายมาก มีการเจริญเติบโตทางเพศที่ชัดเจนพร้อมกับการเจริญพันธุ์ มีระดับฮอร์โมนทางเพศที่สูงขึ้น ซึ่งส่งผลต่ออารมณ์ พฤติกรรม และความคิดอย่างมาก

วัยรุ่น มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมาก รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วในเวลาอันสั้น ทั้งหมดนี้ย่อมทำให้วัยรุ่นต้องใช้ความพยายามในการปรับตัวอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของตนเอง ของพ่อแม่ และของสังคม อีกทั้งเป็นวัยที่สังคมหวังให้วัยรุ่นเริ่มมองหาแนวทางอาชีพของตน อันจะเป็นทั้งเอกลักษณ์และการยังชีพต่อไป

ในคนทั่ว ๆ ไปแม้อยู่เฉย ๆ ก็ยังมีปัญหาเกิดได้ ดังนั้นหากร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงมาก ปัญหาของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงนั้นย่อมเกิดขึ้นเป็นเรื่องธรรมดา หากแต่ต้องอาศัยกลวิธีในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นให้ได้เหมาะสม เพื่อเป็นพื้นฐานของความเข้มแข็งทางจิตใจ เพื่อเผชิญปัญหาในภายภาคหน้า และจัดการให้ผ่านพ้นไปได้อย่างชาญฉลาด การจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นของวัยรุ่นนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น พื้นฐานทางจิตใจที่มั่นคง ความอบอุ่นและความเข้าใจจากครอบครัว แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมของพ่อแม่ กลุ่มเพื่อน ที่เกื้อหนุนกันไป ในทางที่ถูกต้อง ในช่วง ๒-๓ ทศวรรษที่ผ่านมาพบว่าเด็ก ๆ เข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเดิม เนื่องจากสภาพทางโภชนาการที่ดีขึ้น แต่พ้นจากความเป็นวัยรุ่นช้าลง เนื่องจากสภาพสังคมที่ซับซ้อนมากกว่าเดิม วัยรุ่นอาจต้องอยู่ในสถานศึกษานานกว่าในอดีต จึงทำให้พบปัญหาเรื่องการคบเพื่อนในวัยรุ่น

การคบมิตรหรือเพื่อนในปัจจุบัน คนทั่วไปมักจะเลือกคบมิตรสองแบบคือทั้งมิตรที่ดีและมิตรที่ไม่ดี แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะถูกมิตรที่ไม่ดีชักจูงไปในทางเสื่อมเสียและมักคบมิตรที่อยู่ในวัยเดียวกัน คนที่อยู่รอบข้างหรือแม้แต่สิ่งแวดล้อมต่างๆที่อยู่รอบตัวเราก็มักถือว่าเป็นมิตรได้ ดังที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ว่า “คนดีหรือคนชั่ว ที่จะคบหานั้น ไม่ใช่เฉพาะคนที่พบปะพูดคุยกันเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ยังมีคนที่พูดแสดงตัวออกมาให้เราคบทางหนังสือ และสื่อสิ่งพิมพ์ที่อ่าน วิทยู เทปที่ฟัง วีซีดีไอทีที่ดูเป็นต้นอีกด้วย”^๑

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาว่าหลักขันติและโสรจจะสามารถนำมาเป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิตเพื่อแก้ปัญหาเรื่องการคบเพื่อนในวัยรุ่นได้แก้ไขปัญหาของวัยรุ่นในสังคมไทยอย่างไร ยกตัวอย่างเรื่องความอดทนต่อการถูกเพื่อนดูหมิ่นดูแคลน ซึ่งมีวัยรุ่นจำนวนไม่น้อยอดทนต่อคำเสียด

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พัฒนาปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

สีกุหมื่นของผู้อื่นไม่ได้ จนต้องถึงกับฆ่าเขา แต่ไปอดทนอยู่ในคุกได้ตั้ง ๑๐ ปี ๒๐ ปี หรืออาจตลอดชีวิตบางคนไม่ถึงกับฆ่าเขา แต่กลับนำเอาคำเสียดสีเหล่านั้นมาฆ่าความสุขของตัวเองในหนังสือเบิกบานในชีวิตและตายอย่างสันติของทะเลลามาได้กล่าวไว้ว่าปัจจัยต่าง ๆ อันจะช่วยให้สามารถประคองโพธิจิตเอาไว้ได้และป้องกันไม่ให้ความคิดที่ดีเสื่อมถอยไปที่ได้ผลมากที่สุด คือ การบำเพ็ญขันติบารมี ทั้งนี้เพราะเมื่อมีคนพยายามทำร้ายหรือสร้างความเสียหายแก่เราเราอาจมีแนวโน้มที่จะขาดซึ่งความเมตตากรุณาโดยง่ายมีเพียงการฝึกความอดทนเท่านั้นที่จะช่วยได้^๒

ขันติและโสรจจะสามารถสนับสนุนให้บุคคลบรรลุถึงเป้าหมายและทางแห่งกุศลอันเป็นเหตุให้ละบาปอกุศลได้ตั้งความหมายของขันติตามพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า “ความอดทนคือทนลำบากทนตรากตรำทนเจ็บใจความหนักเอาเบาสู้เพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งาม”^๓ หรือดังแสดงในเอกปท-ชาดก “เหตุอันเดียวคือความขยันที่ให้ได้บรรลุประโยชน์หลายอย่างเพราะความขยันอันประกอบด้วยศีล เข้าถึงขันติอาจทำให้มิตรสหายมีความสุขหรืออาจทำให้ศัตรูทั้งหลายได้รับความทุกข์”^๔ นอกจากนี้ผู้ประพจน์ขันตินี้ว่าเป็นผู้บำเพ็ญตบะดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง”^๕ กระทั่งพระพุทธองค์ก็ทรงบำเพ็ญธรรมที่ประกอบด้วยขันติจนสำเร็จเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าดังแสดงในพุทธวงศ์ว่า “หลังจากพระที่ปิงกรพุทธเจ้าทรงมีพุทธทำนายว่าในกัปอันประมาณมิได้สุเมธดาบสจักเป็นพุทธเจ้าสุเมธดาบสจึงได้ค้นหาพุทธการกธรรม^๖ ท่านจึงยึดขันติบารมีข้อที่ ๖ นี้บำเพ็ญให้มั่นคงก่อน ท่านมีใจแน่วแน่ (ไม่เป็นสอง) ในขันติบารมีนั้นจักบรรลุสัมโพธิญาณได้”^๗ กล่าวได้ว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงตนให้เห็นเป็นแบบอย่างแห่งความอดทนอย่างยิ่งยวดแล้วว่าจักเกิดผลอันหาประโยชน์สุดประมาณมิได้ประการใดแล้ว พระองค์ก็นำมาบอกกล่าวยกให้เห็นเป็นตัวอย่างเพื่อให้ชาวพุทธได้ประพฤติปฏิบัติตาม เพราะถ้าวัยรุ่นมีเพื่อนที่ดีแนะนำให้พยายามอดทนเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้ก็ไม่ต้องไปอดทนกับเรื่องใหญ่ ๆ เพราะขึ้นชื่อว่าความโกรธ ความเกลียด ความไม่พอใจ ความอยากได้ใครมี ย่อมเป็นที่มาแห่งความทุกข์ทั้งปวง ทุกข์ทั้งร่างกายและจิตใจและจะไม่สามารถแก้ปัญหอะไรได้เลย มีแต่จะยิ่งเพิ่มความทุกข์ให้มากขึ้นเท่านั้น คนส่วนมากเข้าใจว่า เรื่องร้าย ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาของชีวิต แต่ความจริงมันเป็นปัญหาของชีวิต เพราะทำให้ชีวิตมีปัญหามากขึ้น

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความสำคัญและบทบาทของขันติในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าขันติและโสรจจะเป็นหลักธรรมที่มีบทบาทสำคัญในหลาย ๆ ด้านของชีวิต ตั้งแต่ในยุคเริ่มต้นของการประกาศพระพุทธศาสนา หลักขันติก็ถูกนำมาใช้สอนพระ

^๒ ทะเลลามา, เบิกบานในชีวิตและตายอย่างสันติ, แปลโดย ธาเรรินศานต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๙๒.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒.

^๔ ขุ.ชา.ทก. (ไทย) ๒๗/๑๗๖/๑๑๒.

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^๖ ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้ามี ๑๐ ประการ คือ (๑) ทาน (๒) ศีล (๓) เนกขัมมะ (๔) ปัญญา (๕) วิริยะ (๖) ขันติ (๗) สัจจะ (๘) อธิษฐาน (๙) เมตตา (๑๐) อุเบกขา.

^๗ ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๔๒/๕๘๖.

สาวกเพื่อออกไปสู่โลกกว้างเพื่อไปประกาศพระพุทธศาสนา แม้แต่ในชาติต่าง ๆ พระโพธิสัตว์ก็ต้องใช้ขันติและโสรจจะในการบำเพ็ญบารมี ดังนั้นจึงมีเรื่องราวมากมายที่นำศึกษา ค้นคว้าสู่การนำไปประยุกต์ใช้ในอนาคตต่อไป โดยผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาการใช้ยาเสพติด และปัญหาการก่ออาชญากรรมในวัยรุ่น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของขันติและโสรจจะ
๒. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของวัยรุ่นในสังคมไทย
๓. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ขันติและโสรจจะเพื่อแก้ปัญหาของวัยรุ่นในสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. ความหมายและความสำคัญของขันติและโสรจจะเป็นอย่างไร
๒. สภาพปัญหาการของวัยรุ่นในสังคมไทยเป็นอย่างไร
๓. การประยุกต์ใช้ขันติและโสรจจะเพื่อแก้ปัญหาของวัยรุ่นในสังคมไทยเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารกล่าวคือเน้นศึกษาความสำคัญของขันติและโสรจจะในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ชั้นปฐมภูมิ ในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของขันติ โสรจจะ และการคบมิตร ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับแปลเป็นภาษาไทยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ พ.ศ. ๒๕๓๙
ชั้นทุติยภูมิ ด้านเนื้อหา ในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาหลักขันติและบทบาทของขันติในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในอรรถกถา มงคลัตถทีปนี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ข้อมูลแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ข้อมูลด้านพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา วิสุทธิมรรค ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท รวมทั้งตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน เช่น หนังสือพุทธธรรม และ มงคลัตถทีปนี

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้มีศัพท์ที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย และเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจึงให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

๑.๕.๑ ขันติ หมายถึง การรักษาความปกติภาพของตนเองไว้ได้เมื่อต้องกระทบกับสิ่งอื่น ไม่พึงปรารถนาการห้ามจิตเมื่อได้พบกับเหตุการณ์อันจะก่อให้เกิดเรื่องหรือแสดงกิริยาที่ไม่ดีออกมา

๑.๕.๒ โสรจจะ หมายถึง ความสงบเสถียรหรือความเรียบร้อยของร่างกาย อหยาศัยตั้งงาม ความประณีตหมดจดงดงาม

๑.๕.๓ วัยรุ่น หมายถึง ผู้มีอายุระหว่าง ๑๐-๒๕ ปี

๑.๕.๔ ชีวิตของวัยรุ่น หมายถึง การติดต่อสื่อสาร การคบหาสมาคมระหว่างเพื่อนวัยรุ่นด้วยกัน

๑.๖ ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ในหนังสือมรณวาสธรรมว่า ชันติ แปลว่า ความอดทนนี้จำเป็นในการบังคับจิตนั้นเพราะจิตมันโกลาหลวนวายมันเจ็บปวดมันต้องทนเพราะความเจ็บปวดเพราะความโกลาหลนั้นมันต้องทนถ้าไม่มีการทนมันล้มละลายที่ตรงนั่นเอง ฉะนั้นต้องเอาความอดทนเข้ามารองรับไว้อีกทีหนึ่งจะต้องมีความหนักแน่นและอดทนมันจะได้ไม่โกลาหลมากมายนัก มันจะได้ไม่เป็นบ้าเพราะเราทำความหนักแน่นให้แกจิตแปลว่าสงบรับจิตให้มันทนได้รอได้คอยได้เพราะในบรรดาความสำเร็จทั้งหลายนั้นมันไม่ได้มาทันอกทันใจมันต้องการเวลา บางทีก็ต้องการเวลามากเสียด้วยถ้าไม่ทนมันก็ล้มเหลวมันยังไม่ถึงเวลาที่จะได้ผลแล้วเราก็ไม่ทนมันก็เลิกกัน ฉะนั้นเราก็ต้องทนได้ด้วยรอคอยได้ด้วย สำหรับภิกษุในพระพุทธศาสนาเรามีคำที่ไพเราะน่าฟังมากอยู่คำหนึ่งว่า “ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยน้ำตา” หมายความว่า เป็นภิกษุเป็นบรรพชิตนี้มีสิกขาวิสัยที่เราต้องประพฤติปฏิบัติที่นี้มันฝืนความรู้สึกของเราเราต้องทนจนน้ำตาไหลก็ไม่ยอมให้มันเสียไปในข้อปฏิบัติ ฉะนั้นความอดทนนี้ถ้าพูดให้ถูกแล้วมันอดทนต่อการบีบคั้นของกิเลส^๔

พระเทวรินทร์ เทวินโท ได้กล่าวถึงหลักขันติในหนังสือพุทธจริยศาสตร์ว่า ขันติ คือ ความอดทนอดกลั้นทนต่อสภาพบีบคั้น หรือทนต่อความทุกข์เวทนาต่าง ๆ ได้ หมายถึงมีกำลังความอดทนต่อความทุกข์กาย ทุกข์ใจ ความเจ็บกาย เจ็บใจ ความเดือดร้อนกายและใจได้อย่างสูงสุด โดยไม่มีความจำกัด ซึ่งความอดทนเหล่านี้ เกิดขึ้นได้จากการฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จนสามารถบังคับควบคุมการกระทำปฏิกิริยาของเซลล์ประสาทให้เป็นไปตามที่ตัวเองต้องการได้^๕

พระมหาชันทอง วชิรปญโญ ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” สรุปความได้ว่า ขันติเป็นแม่บทแห่งธรรมสำคัญประการหนึ่ง เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ทรงสั่งสอนโดยชัดเจน การทำงานของขันติต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของปัญญา จึงจะได้ชื่อว่าขันติตามความหมายในพระพุทธศาสนา ความอดทน อดกลั้นครอบคลุมวิถีชีวิตทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านความเป็นอยู่ ด้านความรู้สึก ด้านมิติทางสังคม และด้านจุดมุ่งหมายสูงสุดสำหรับชีวิต เมื่อศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดเชิงลึกแล้ว ขันติยังเปิดเผยออกมาในหลายมิติ เช่น ขันติหมายถึง ศีล ทมะ วิริยะ ตบะ เป็นต้น นอกจากนี้ขันติยังมาคู่กับเมตตาและปัญญาเสมอ^๖

พระกาญจนพงศ์ สุวณฺณวโส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ลักษณะขันติ ของพระโพธิสัตว์ในมหานิบาตชาดก” กล่าวถึงความสำคัญของขันติในการรักษาศีลไว้ดังนี้ การรักษาศีลต้องเริ่มจากความอดทนของพระโพธิสัตว์ในมหานิบาตชาดก คือ อดทนโดยใช้จิตใจเป็นแกนนำในการพิจารณาเอาไว้

^๔ พุทธทาสภิกขุ, มรณวาสธรรม, พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๑๘), หน้า ๘๓.

^๕ พระเทวรินทร์ เทวินโท, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มปท., ๒๕๔๖), หน้า ๕๒๑.

^๖ พระมหาชันทอง วชิรปญโญ, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

อย่างมั่นคงว่า จะไม่ปลงชีวิตของผู้อื่น ไม่เบียดเบียนบุคคลอื่นให้ได้รับความทุกข์ทรมาน หรือจะไม่กล่าววาจาจาบจ้วงต่อผู้อื่นให้ได้รับความเสียหาย^{๑๑}

พ. สถิตวรณ (พิจิตร ฐิตวณโณ) ได้กล่าวถึงหลักขันติไว้ในหนังสืออุปกิเลส ๑๖ สนิมในใจ เล่ม ๑ กล่าวถึงอานิสงส์ของขันติ ไว้ดังนี้ ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น โดยเฉพาะอดกลั้นต่อกำลังโทสะ เป็นยอดของขันติ ขันติเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ เป็นกำลังของนักพรต ผู้มีขันติย่อมประสบความสำเร็จในชีวิตได้มาก จัดว่าเป็นผู้มีคุณธรรมสูง^{๑๒}

มารศรี กลางประพันธ์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรม ด้านความอดทน (ขันติ) ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี” สรุปความได้ว่า ขันติ ความอดทน สามารถพัฒนาให้สูงขึ้นด้วยการฝึกประสบการณ์ ทั้งความอดทนทางกายและทางใจ โดยเฉพาะ ความอดทนทางกาย สามารถพัฒนาให้สูงขึ้นได้อย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่เดียวกันความอดทน ที่ได้รับการพัฒนายังมีความคงทนอย่างมีนัยสำคัญ ผู้ฝึกประสบการณ์เพื่อพัฒนาขันติ ความอดทน ควรมีความเข้าใจในขันติธรรมและมีความเข้าใจในหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรม และมีประสบการณ์ในการฝึกปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ หรือการฝึกสมาธิร่วมด้วย โดยผู้ฝึกประสบการณ์ต้องมีความตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของขันติ ความอดทนเสียก่อนจึงจะช่วยให้การพัฒนามีประสิทธิภาพ^{๑๓}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงมิตรหรือเพื่อนที่ควรคบจะต้องเป็นมิตรแท้ไม่ใช่มิตรเทียมและกล่าวถึงความหมายของเพื่อนโดยแยกออกเป็น ๒ ส่วน ในส่วนของภาษาคนและในส่วนของภาษาธรรม และได้กล่าวถึงเกี่ยวกับปัญหาของคนในปัจจุบันว่ามีแต่การคบเพื่อนที่ไม่จริงใจ ไม่ถูกต้อง และท่านได้เสนอแนะว่าเพื่อนที่แท้จริงคือเพื่อนในทางธรรมคือตัวธรรมะนั่นเองที่ทุกคนควรรู้จักและควรคบ เราต้องมีเพื่อนชนิดที่ทำให้สูงขึ้น ให้จริง ให้ถูกต้องยิ่งขึ้นไป คือมีธรรมะเป็นเพื่อน เพื่อนคือธรรมะจะต้องทำด้วยตนเอง มีตนเป็นธรรมะ มีธรรมะเป็นตน นี่คือนั่นที่แท้จริง ส่วนเพื่อนนอกนั้นเป็นเพื่อนรองลงไปเท่านั้น^{๑๔}

พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์ ได้พูดถึงปัญหาในการคบเพื่อนไว้อย่างน่าฟังและน่าคิด ๓ ประการด้วยกัน คือ (๑) การคบกับคนที่ถูกนิสัยกัน เพื่อนประเภทนี้โดยมากมักเป็นเพื่อนร่วมงานด้วยกันเพื่อนประเภทนี้จะหาได้ยาก แม้จะมีบ้างก็น้อย มักจะมีความสนิทสนมกันมากในระหว่างเพื่อนฝูง เพื่อนประเภทนี้มีช่องทางที่จะทำให้แตกร้างกันเพราะถือวิสาสะในระหว่างกันเกินไป จนบางครั้งละเมียดสิทธิ์ซึ่งกันละกันจนเกินควร ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เพื่อนนึกผิดใจและถือตัวขึ้นมาได้ และมักเป็นต้นเหตุให้บรรดามิตรสหายแตกแยกกันมาแล้วมากมาย และมักที่จะประสานสัมพันธ์กลับคืนได้ยาก นอกจากนี้ความเห็นอกเห็นใจระหว่างกันเป็นเหตุให้เกิดมิตรสัมพันธ์และคบกันเป็นเพื่อนได้อย่างสนิทสนม แต่ต้องประกอบด้วยความรู้สึกนึกคิดออกเราด้วย เพราะถ้าไม่ระวังในด้านนี้เพื่อนที่ดีที่สุดก็อาจเกิด

^{๑๑} พระกาญจนพงศ์ สุวณฺณวโร, “ลักษณะขันติของพระโพธิสัตว์ในมหานิบาตชาดก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

^{๑๒} พ. สถิตวรณ (พิจิตร ฐิตวณโณ), **อุปกิเลส ๑๖ สนิมในใจ เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ขนพิมพ์ ๕๐ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๙๘.

^{๑๓} มารศรี กลางประพันธ์, “การพัฒนาคุณธรรมด้านความอดทน (ขันติ) ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ, **มหิตลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘), หน้า ๔๓๕-๔๕๒.

แต่กร้าวกันไปได้ และเพื่อนคนนั้นอาจกลายเป็นศัตรูอย่างสำคัญในภายหลัง ความเห็นอกเห็นใจกันนี้เป็นเบื้องต้นแห่งการเกิดมิตรแท้ ความรู้จักนึกคิดถึงอกเขาอกเราเป็นที่สองที่จะทำให้เรารักษาความเป็นเพื่อนในระหว่างกันให้ยืดเยื้อออกไป (๒) การคบกับผู้ที่ต้องการคบเรา เพื่อนชนิดที่ต้องการคบเราไว้นั้น คือบุคคลที่เขาเห็นว่าเราอาจทำประโยชน์แก่เขาในทางใดทางหนึ่ง เพื่อนจำพวกนี้จะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เรามากทั้งนี้ก็เพราะต้องการชนะน้ำใจเรา การคบกับบุคคลเช่นนี้ไม่ยาก トラบใดที่เรายังบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่เขาอยู่ ความเป็นมิตรก็จะมีครวต้องแตกร้างกันได้ง่าย ข้อสำคัญในการคบเพื่อนชนิดนี้ก็คือ อย่าเรียกร้องผลตอบแทนอย่างเกินขนาดมากเกินไป อย่าแสดงคล้ายกับว่าเรารู้ดีว่าเขาคบเราเพื่ออะไร และไม่ควรถือสิทธิว่า เราเป็นบุคคลที่มีประโยชน์แก่เขา เพราะจะเป็นการรุกรานความเป็นเพื่อนจนเกินไป ทั้งนี้ก็เพราะว่าเพื่อนประเภทนี้มีประโยชน์แก่เราในยามที่เราขัดสนเท่านั้น เราอาจร้องให้ช่วยเหลือเราได้ ในบางครั้ง ขอแต่ว่าการขอความช่วยเหลือของเรานั้นอย่าให้เกินกำลังที่เขาจะช่วยเหลือเราได้ หรือมากเกินไป และหนังสือเล่มนี้ยังได้กล่าวไว้อย่างน่าคิดอีกว่า ผู้ที่สบโอกาสดีมีเพื่อนเช่นนี้แล้วมิได้บำเพ็ญตนให้เหมาะแก่กาลเทศะ กล่าวคือเรียกร้องความช่วยเหลือจากเพื่อนมากเกินไป ในเวลาเดียวกันบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่เขาน้อยลง ข้อนี้ย่อมก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายแก่อีกฝ่ายหนึ่ง และทำให้ฝ่ายนั้นมองเห็นว่าตนเป็นบุคคลที่เขาเปรียบ ในที่สุดเมื่อต่างฝ่ายต่างระอากันขึ้นมาเช่นนี้ ความเป็นเพื่อนระหว่างกันก็ขาดสะบั้นลง (๓) การคบกับผู้ที่เราต้องการคบ เพื่อนประเภทนี้เป็นเพื่อนที่ตรงกันข้ามกับประการที่สอง เป็นเพื่อนที่เราต้องการคบกับเขา ในการคบเพื่อนประเภทนี้ ข้อสำคัญมีอยู่ว่าต้องบำเพ็ญตนเป็นคนมองเห็นกาลไกล ถ้าตั้งจุดหมายว่าจะดำเนินชีวิตหรือทำกิจการใดลงไปควรพิจารณาว่าวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิต หรือกิจการงานจำเป็นจะต้องได้รับความสะดวกจากเพื่อนที่เป็นคนชนิดใดบ้าง เมื่อพิจารณาโดยรอบและเห็นแน่ชัดแล้วก็แสวงหาโอกาส ทำความคุ้นเคยกับคนประเภทนั้นไว้ ค่อยๆสร้างความคุ้นเคยกันเป็นขั้นๆไป ในการคบกับเพื่อนประเภทนี้ ก็คงถือเสมือนเพื่อนอย่างธรรมดา คบเพื่อผูกน้ำใจให้สนิทสนมต่อกัน เราจะให้ความช่วยเหลือเขาก็ต่อเมื่อในเวลาที่เขาต้องการรับความช่วยเหลือจากเราจริงเท่านั้น^{๑๕}

จากการศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องสรุปความได้ว่า หลักขันติ เป็นหลักธรรมสำคัญที่ทำให้บุคคลละเว้นจากความชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ มีความสำรวมกาย วาจา และใจ ดำรงตนอยู่ในกรอบของผู้มีศีลธรรม อันจะส่งผลให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และการฝึกความอดทนนั้นคือการพัฒนาระดับจิตใจของผู้ฝึกขันติจึงเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ เป็นกำลังของนักพรต ผู้มีขันติย่อมประสบความสำเร็จในชีวิตได้มาก จัดว่าเป็นผู้มีคุณธรรมสูง ที่ผ่านมายังไม่มีงานวิจัยเล่มไหนที่ได้นำเสนอหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ในการคบเพื่อนในวัยรุ่น ดังนั้นงานวิจัยนี้มีเป้าประสงค์ที่จะนำเสนอการนำหลักขันติและโสรัจจะมาเป็นองค์ธรรมในการคบเพื่อนของวัยรุ่น

^{๑๕} พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์, **ประทีปแห่งชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๐๙), หน้า ๖๔-๗๖.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยขั้นต้นในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาความเป็นมา ความสำคัญ รูปแบบ และขั้นตอนของการบรรลุในพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้วนำมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนา ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ เก็บรวบรวมข้อมูล

(๑) ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถา และคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นต้น เกี่ยวข้องกับหลักขันติ-โสรัจจะ และหลักการคบมิตรในมั่งคั่งที่ปณี คัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๒) สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ๖ ท่าน สัมภาษณ์วัยรุ่น ๖ คน รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือหนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการและรายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในกลุ่มวัยรุ่น

(๓) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิมาเรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนา แสดงถึงความสำคัญและบทบาทของขันติและโสรัจจะในการคบมิตรของวัยรุ่นไทยในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร

๑.๗.๒ การศึกษาข้อมูล

ศึกษาข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึกข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ แล้วนำเสนอเรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนาพร้อมกับสรุปผลและเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยในเชิงเอกสาร (documentary research) ซึ่งผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนแห่งการดำเนินการวิจัย (research process) ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาเรื่อง “ขันติและโสรัจจะ” ซึ่งมีประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ ได้แก่ ความหมายของขันติและโสรัจจะ ความสำคัญของขันติและโสรัจจะ บทบาทของขันติและโสรัจจะ และการคบมิตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและจากตำรา เอกสาร งานวิทยานิพนธ์ หรืองานวิจัยต่าง ๆ ของนักวิชาการ นำเสนอผลการวิจัยเนื้อหาบทที่ ๒

ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาปัญหาการคบมิตรของวัยรุ่น ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ๖ ท่านและวัยรุ่น ๖ ท่าน ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการคบมิตรของวัยรุ่นไทยในปัจจุบันมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัยเนื้อหาบทที่ ๓

ขั้นตอนที่ ๔ วิเคราะห์ให้เห็นความสำคัญของขันติและโสรัจจะในการแก้ปัญหาการคบมิตรของวัยรุ่นไทยในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ ๕ การสรุปผลการศึกษาวิจัย โดยผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยจากขั้นตอนที่ ๒ ขั้นตอนที่ ๓ และขั้นตอนที่ ๔ มาสรุปผลการศึกษาวิเคราะห์วิจัยว่า สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อที่ได้ตั้งไว้นั้นตามลำดับ และนำเสนอผลการสรุปการวิจัยในเนื้อหาบทที่ ๕

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความหมายและความสำคัญของขันติและโสรัจจะ

๑.๘.๒ ทำให้ทราบสภาพปัญหาของวัยรุ่นในสังคมไทย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการประยุกต์ชั้นดีและโสรจจะเพื่อแก้ปัญหาของวัยรุ่นในสังคมไทย